

KLASIČNI JEZICI U NOVOJ OSNOVNOJ ŠKOLI

Značajne promjene koje se momentano u našoj Republici odigravaju na području osnovnoškolskog obrazovanja (donošenje novog Zakona o osnovnom i općem odgoju i obrazovanju, provođenje Samoupravnog sporazuma o učenju stranih jezika i oblikovanje prijedloga novih nastavnih planova i programa za osnovnu školu) nakon dugog vremena prvi put se odražavaju i u domeni klasičnih jezika – latinskog i grčkog. Oni su, unutar jezičnog i umjetničkog odgojno-obrazovnog područja, u dosadašnjem postupku dobili tretman potpuno ravnopravan drugim stranim jezicima.

Ipak, klasični se jezici iz cjeline stranih jezika donekle izdvajaju i po svojem statusu (oni su dio isključivo fakultativnih i izbornih programa) i po tome što se metoda njihova učenja do sada najmanje mijenjala, a promjene su zacijelo potrebne.

Naime, ako se i ne izlazi iz okvira opće koncepcije programa stranih jezika (koja se upravo nalazi pred javnom raspravom) i specifičnih ciljeva i zadataka koji su u njoj navedeni, potrebno je naglasiti da susret s klasičnim jezicima omogućuje učeniku u prvom redu da ovlada vremenskom dimenzijom komunikacijskih procesa, za razliku od živih stranih jezika gdje se akcent, osobito u osnovnoj školi, nužno stavlja na prostornu komunikaciju. Kako se pri komunikaciji kroz vrijeme susreće gotovo uvijek s pisanim tekstom a ne sa živom riječi, jedan od bitnih ciljeva nastave klasičnih jezika mora biti prepoznavanje jezične organizacije teksta: idealno zamišljen program osposobio bi učenika, između ostalog, da na kraju učenja u potpunosti prepoznaje strukturu latinskog i grčkog teksta, ako mu je njegov sadržaj pristupačan i ako na planu izraza nema odviše odstupanja od norme.

Upravo bi ovakva intencija trebalo da dovede do promjena u metodološkom pristupu: dosadašnji način učenja u osnovi je u učeniku izgrađivao model pošiljaoca polazeći od paradigmatičkih k sintagmatskim odnosima, a očito je da bi bilo korisnije da se u toku učenja razvije model primaoca u kojem na temelju uočenih sintagmatskih relacija izrastaju i paradigmatičke. To, drugim riječima, znači da bi se učenik već od početka učenja morao susretati s nekim elementarnim oblicima originalnih (i smisleno povezanih) tekstova i u njima prepoznavati ne samo jezičnu strukturu i sistem nego, dakako, i izvanjezični kontekst antičke civilizacije. Ovakav pristup, za koji smatramo da ne bi negirao nijednu od tradicionalnih stvarnih vrednota učenja klasičnih jezika, svakako traži neke promjene u strukturi nastavnog plana i programa.

Koncepcija programa za latinski i grčki jezik mogla bi obuhvaćati s jedne strane jezične sadržaje (i iz popisa jedinica i iz propisa o njihovom slaganju) koji se u određenim razdobljima (razredima i fazama učenja) osvještavaju kao dijelovi sistema, i to od sintagmatske osi prema paradigmatičkoj, a s druge strane izvanjezične sadržaje koji pružaju uvid u različite komponente antičke civilizacije.

Pri navođenju jezičnih sadržaja treba naglasiti da je kod njih, zbog specifičnosti komunikacijskih situacija s vremenskom a ne prostornom dimenzijom, moguće nešto ranije nego u živim stranim jezicima staviti akcent na svjesno a ne intuitivno prihvaćanje. Osim toga, kako je literarni korpus kao jedini originalni komunikacijski akt već gotovo od početka prisutan, i kako literatura predstavlja u ovom slučaju za nas jedan od bitnih elemenata upoznavanja civilizacije, klasični jezici pružaju mogućnost da se u njima zahvati, kao i u materinjem jeziku, čitav niz semantičkih, sintaktičkih i stilističkih fenomena.

Neki od izvanjezičnih sadržaja neophodno bi proizlazili iz same koncepcije programa na određenim razinama učenja; drugi su, opet, nevezani za razdoblje i mjesto u programu, pa ovdje postoji velik prostor za koordiniranje sa svim drugim odgojno-obrazovnim područjima, što bi trebalo uopće biti jedna od kvalitativno novih karakteristika programa koji se sada formiraju. U izvanjezične sadržaje, u kasnijim fazama, ulaze i pisci čija bi djela sačinjavala okosnicu tekstova kao izvora i za jezičnu i za izvanjezičnu analizu. U ranijim fazama učenja fragmenti tekstova, dakako, moraju biti daleko kraći, pa je i broj pisaca veći a njihova recepcija ne može biti sistematizirana. Zato upravo kasnije faze omogućuju prenošenje težišta s gramatičke na stilističku i književno-teoretsku analizu teksta.

I napokon, svi izvanjezični sadržaji uvijek bi se morali direktno povezivati i s našom stvarnošću, bilo na taj način da su se ti aspekti civilizacije ostvarivali i na našem tlu i da su dio i naše povijesti (pri tome treba polaziti od principa zavičajnosti i postupnosti), bilo tako da su ugrađeni u temelje evropske kulture i civilizacije uopće: oni svakako moraju biti prezentirani tako i da otkrivaju dijalektičku uraslost antičke prošlosti u našu sadašnjost i da se u njima očitavaju opće zakonitosti čovjekova mišljenja i njegova društvenog života, što implicira i kritički odnos prema antici.

Na osnovi ovakvih premisa već postoji zacrtan prijedlog plana i programa učenja latinskog i grčkog jezika u osnovnim školama: on će uskoro, zajedno s drugim materijalima, biti predmet opsežne javne rasprave.

Svako mijenjanje koncepcije i plana i programa nužno se u praksi sukobljava s mnogobrojnim problemima. Oni se, kako se čini, ocrtavaju u dvjema glavnim cjelinama: s jedne je strane provođenje predočenih koncepata ovisno o proširenju materijalne osnove nastavnog procesa, a s druge strane ovisi o „ljudskom faktoru“, o nastavnom kadru, sadašnjem i budućem, koji treba da u provođenju novih koncepcija odigra, rekli bismo, gotovo pionirsku ulogu. Kad je riječ o opremljenosti programa, već će na prvom koraku doći do poteškoće: budući da se dosadašnji udžbenici zasnivaju na drugačijem pristupu, provođenje novog programa iziskivalo bi i od učenika i od nastavnika goleme napore ukoliko ne bi istovremeno bili sastavljeni moderno koncipirani udžbenici koji bi obuhvaćali i jezične i nejezične sadržaje i koji bi bili primjenjivi uz upotrebu najsuvremenijih nastavnih sredstava kojih, zasad, uopće nema. Pri tome se, dakako, radi i o dopunskim nastavnim sredstvima (grafofolije, slike, rekonstrukcije, pano i sl.) i o priručnicima koje ovakva nastava iziskuje (priručnik za nastavnike, radne bilježnice, listići za vježbanje i drugo). Uz

ova sredstva trebalo bi potaknuti i formiranje bibliotečnih fondova s područja antičkih studija, jer, iako skromna, u nas se sve više javlja literatura koja će nastavniku i te kako korisno poslužiti ne samo u samoobrazovanju već i u radu s učenicima. Izrada dijafilmova kao i suradnja s obrazovnim programima radija i televizije, a isto tako i suradnja s muzejima i bibliotekama, treba da nađu svoje mjesto u nastavi. Bez ovog posljednjeg, bez suradnje s muzejima, na primjer, teško je zamisliti jedan od temeljnih principa novokoncipiranih programa: princip zavičajnosti. No, dok suvremena nastavna sredstva mogu umnogome olakšati rad i učenicima i nastavnicima, sve se značajnijim smatra problem nedostatka nastavnog kadra. Odlaskom u mirovinu profesora koji su sve do naših dana odgojili brojne generacije nastala je značajna praznina koju, na žalost, nije bilo moguće popuniti. Djelomično je tome pogodovala nesigurnost oko održavanja klasičnih jezika na svim razinama škole, a dijelom nedovoljna briga za poticanje mladih da na ovom području potraže svoje buduće zanimanje. Stoga bi se uskoro mogao pojaviti, naoko paradoksalno, manjak nastavnika što će provođenju novih koncepcija nanijeti golemu štetu. Kako se danas može pretpostaviti, ne samo da nedostaju nastavnici za zamišljenu mrežu škola koje bi omogućavale učenje klasičnih jezika, već će uskoro nedostajati nastavnika i za sadašnji opseg nastave. To više bude li se ostvarila intencija novih programa da strani jezik sluša, u principu, grupa učenika od najviše 15 polaznika. Projekcija mreže škola samo na području grada Zagreba, ako i ne bude u prvo vrijeme ostvarena u optimalnim proporcijama, zahtijevat će nov nastavni kadar. Predstoji vrlo kratko vrijeme u kojem treba obrazovanje nastavnika klasičnih jezika radikalno mijenjati pri čemu se prvenstveno mora poticati opredjeljenje za studij klasičnih jezika u srednjoj školi, te čvrsto povezivanje programa u usmjerenom obrazovanju u cjelini. Uz praćenje i poticanje darovitih učenika i studenata i stalno praćenje potreba u školama treba osmisliti i brojne vidove kontinuirane brige za stalno usavršavanje nastavnika.

Može se, na kraju, reći da interes šire društvene zajednice za učenje klasičnih jezika postoji i da je sve prisutniji na svim razinama društva. Materijalne brige, koje prate školstvo u cjelini, neće omogućiti da se u kratkom roku ostvari cjelokupno opremanje novih programa, pa treba to shvatiti kao trajnu akciju u kojoj je postupnost, pa i sporost, neizbježna; no uz sve to materijalna osnova novih nastavnih procesa bit će uspostavljena, u to ne treba sumnjati. No posljednji, ali ne i najmanje važan, uvjet provođenja novih planova — nastavni kadar — u najvećoj je mjeri ovisan upravo o volji i nastojanju svih nas da, svatko u svojoj domeni i u okvirima svojih mogućnosti, izvrši svoj dio zadatka. Slabost i nedosljednost na ovom planu sasvim će obezvrijediti sve pozitivne promjene u stavu šire društvene zajednice. Odgovornost, prema tome, ne leži samo na društvenoj zajednici (koja treba da ostvari određene uvjete) već i značajnim dijelom na našim leđima. Naše promašaje, bude li ih, nećemo moći prebaciti na nezainteresiranost društva, jer to je društvo velik dio uvjeta za rast i napredak učenja već ostvarilo, nego ćemo odgovornost za propuštenu šansu sami snositi pred generacijama koje sad stasaju kao i pred onima koje tek dolaze.

Zlatko Šešelj — Dubravko Škiljan

PRIČA O PREOBRAZBI ČOVJEKA U MAGARCA U ANTIČKOJ KNJIŽEVNOSTI: „LUKIJE ILI MAGARAC“ I APULEJEVE „METAMORFOZE“

1.

Pod imenom poznatog grčkog književnika Lukijana iz Samosate (cca 120–180. n.e.) sačuvan je i tekst koji u rukopisima nosi naslov „Lukije ili magarac“. Riječ je o proznom narativnom obliku u kojem su opisane dogodovštine Lukija iz Patre za vrijeme njegove kratkotrajne preobrazbe u magarca. Gotovo da i nema dvojbi da je tekst nastao u antici. No suvremenih antičkih književnokritičkih opaski ili komentara uz tekst nema. Jedina zabilješka koja može pripomoći njegovoj interpretaciji potječe od carigradskog patrijarha Fotija (9. st.n.e.) koji je svoje sudove o pročitanim djelima redovno zapisivao. Evo najinteresantnijih tvrdnji iz njegova kratka svjedočanstva.¹

Fotije kaže (a) da je pročitao „Metamorfoze“ Lukija iz Patre u nekoliko knjiga; (b) da prve dvije knjige Lukijeve kopiraju Lukijanovo djelo „Lukije ili magarac“, ali da je vjerojatnije obrnuto, naime da Lukijan kopira Lukija; (c) da je Lukijan Lukijevo djelo skratio u jednu knjigu, očistio ga od nepotrebnih detalja, poslušio se gotovim izrazima iz njega i nazvao ga „Lukije ili magarac“; (d) da su oba djela prepuna lascivnosti; (e) da Lukijan ismijava praznovjerje, a Lukije uistinu vjeruje u pretvorbe ljudi u životinje.

Uz tu zabilješku Fotijevu, za interpretaciju „Lukija ili magarca“ važno je i to što još jedno djelo iz antike — i to ne jedno od manje važnih: Apulejeve „Metamorfoze“ — pokazuje izuzetne podudarnosti s „Lukijem ili magarcom“. Ne ograničavaju se te podudarnosti samo na fabularnu razinu, već su uočljive i na razini izraza. Neke se, naime, Apulejeve sintagme, pa i cijele rečenice, doslovce podudaraju s odgovarajućim mjestima „Lukija ili magarca“.

Filolozi su se obično u interpretaciju „Lukija ili magarca“ upuštali tako da su vodili računa o tim dvama orijentirima. S jedne strane, „Lukije ili magarac“ bio je „odmjeravan“ o Apulejeve „Metamorfoze“; s druge strane, oba su teksta, na ovaj ili onaj način, dovođena u vezu s nekim zajedničkim predloškom, koji je — na tragu Fotijevu — najčešće nalažen u „Metamorfozama“ Lukija iz Patre.

Valja odmah izbjeći svaku mistifikaciju i otvoreno reći: filološki trud oko „Lukija ili magarca“ nije doveo ni do kakve ozbiljnije suglasnosti. Kao i uvijek u sličnim prilikama kad je čvrstih, „neoborivih“ podataka malo, mnoge su interpretacije moguće, a njihova disparatnost samo može obeshrabriti manje izdržljiva čitaoca. Ipak, oko nekih detalja postoji gotovo opća suglasnost, te ćemo ih stoga ovdje i navesti: